

Jānis Pleps, *Dr. iur.*

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes docents

TIESĪBU SUVERENITĀTE: IDEJAS IETEKME UZ LATVIJAS TIESISKO SISTĒMU

SOVEREIGNTY OF LAW: IMPACT OF THE CONCEPT ON LATVIAN LEGAL SYSTEM

Atslēgvārdi: tiesību suverenitāte, tiesiska valsts, suverenitāte, suverēns, konstitūcija

Key words: sovereignty of law, rule of law, sovereignty, sovereign, constitution

Summary

The development of the principles of the rule of law required to harmonize this concept with the concept of sovereignty. For the purpose of solving dualism between sovereign state power and rule of law professor Hugo Krabbe (1857–1936) proposed the concept of the sovereignty of law. Sovereignty of law means that nobody in the democratic state governed by law, even sovereign itself, is not above the law. The law determines the competencies of all constitutional bodies and subordinates them to the principles of rule of law.

The idea of Hugo Krabbe was well recognized and implemented in the Latvian legal system. That strengthened the principle of rule of law as one of the core elements of Latvian constitutional identity and foundation of Latvian legal system. It was recognized in the legal doctrine and in the jurisprudence of the Latvian Senate, that all constitutional bodies are subordinated to the law and no one in the Latvian legal system is outside or above the law.

Ievads

Tiesiskas valsts (*Rechtsstaat, Etat de droit*) jeb likuma (tiesību) varas (*rule of law*) princips attīstība Rietumu tiesību tradīcijā¹ radīja nepieciešamību salāgot

---

¹ Plašāk sk.: European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) Report on the Rule of Law, adopted 25–26 March 2011. Pieejams: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-e) [aplūkots 04.12.2023.].

suverenitāti ar valsts varas padotību tiesībām. Suverenitātes teorija vēsturiski (piemēram, Žans Bodēns (*Jean Bodin*, 1530–1596) un Žans Žaks Ruso (*Jean-Jacques Rousseau*, 1712–1778)) paredzēja suverēna varas pārākumu pār citiem varas avotiem, kā arī tikai simbolisku suverēna ierobežojumu ar tiesībām. Faktiski tiesības tika pakārtotas suverēna gribai kā viens no tā varas instrumentiem.² Visradikālāk šo pieeju Franču revolūcijas laikā formulēja abats Sjejess (*Emmanuel Joseph Sieyès*, 1748–1836), uzsverot, ka nācija kā suverēns nevar tikt saistīta ar likumu un pat ar konstitūciju, jo tās griba jau pati par sevi ir augstākais likums. Nācijas griba izslēdz likumu darbību, jo nācija ir visu pastāvošo likumu avots un augstākais noteicējs.³ Savukārt tiesiskais valsts princips prasa visas valsts varas, arī suverēna, padotību likumam un tiesībām. Tiesiskā valstī visām valsts varas institūcijām, arī Saeimai un Latvijas pilsoņu kopumam, ir pienākums ievērot likumu un tiesības, un neviens tiesiskā valstī nav tiesīgs pārkāpt konstitūciju.⁴

Tiesību teorijā un valstszinātnē kopš XIX gadsimta vairāki tiesībnieki savos darbos ir risinājuši jautājumu par to, kā saskaņot tiesiskais valsts principu ar suverenitātes teoriju. Viens no šādiem tiesībniekiem bija Groningenas Universitātes un vēlāk Leidenes Universitātes profesors Hugo Krabe (*Hugo Krabbe*, 1857–1936). Viņa priekšlikums par tiesību suverenitāti pirms Pirmā pasaules kara guva plašu ievēribu⁵ un pēcāk bija ļoti pazīstams arī Latvijas tiesiskajā sistēmā. Kā mēdza skaidrot, “mūsu valsts ir tiesiskais valsts, kurā augstākā vara pieder tiesībām. Tiesiskā valstī arī valsts vara kļūst par tiesisku varu jeb, kā izsakās Holandes valsts tiesību zinātnieks Krabe, kundzības varas vietā nostājas tiesību vara. Tādēļ tiesiskā valstī nav neviena subjekta, kurš stāvētu pāri tiesībām, nav nevienas varas, kura nebūtu no likuma noteikta, tātad ar likumu saistīta, no likuma ierobežota”.⁶

Šā raksta mērķis ir aplūkot Hugo Krabes idejas par tiesību suverenitāti ietekmi uz Latvijas tiesisko sistēmu. Lai sasniegtu šo mērķi, vispirms tiks raksturota Hugo Krabes tiesību ideja un pēc tam aplūkota tās recepcija Latvijas tiesiskajā sistēmā.

Hugo Krabes ideja

Hugo Krabes darbi par tiesību suverenitāti un modernas valsts ideju savulaik radīja rezonansi Eiropas mērogā. Viņa ideja par tiesību suverenitāti iedvesmoja Vīnes Universitātes profesoru Hansu Kelzenu (*Hans Kelsen*, 1881–1973) formulēt “tīro tiesību” mācību un valsti reducēt līdz tiesību sistēmai, kuru nosaka tiesiskās

² Plašāk sk.: Ījabs I. Politikas teorija: pirmie soļi. Rīga: Lasītava, 2017, 80.–86. lpp.

³ Sieyès E. J. What is the Third Estate? In: Sieyès E. Political Writings. Including the Debate between Sieyès and Tom Paine in 1791. Indianapolis, Cambridge: Hackett Publishing Company, Inc., 2003, pp. 137–138.

⁴ Plašāk sk.: Endziņš A. Tiesiskais valsts. Jurista Vārds, 2022, Nr. 7 (1221), 72.–73. lpp.

⁵ Krabbe H. Die Lehre der Rechtssouveranität. Beitrag zur Staatslehre. Groningen: Verlag von J. B. Wolters, 1906.

⁶ Linde A. Tiesiskās apziņas izkopšana armijā. Militārais apskats, 1932, Nr. 1, 46. lpp.

sistēmas pamatnorma.⁷ Hugo Krabe vēl pirms Hansa Kelzena “atmet duālismu starp valsts varu un tiesībām līdzšinējā valsts teorijā un grib nodibināt monismu, kas izpaustos vienīgi tiesību varas atzīšanā”.⁸

Mūsdienās Hugo Krabe – salīdzinot ar Hansu Kelzenu vai profesoru Karlu Šmitu (*Carl Schmitt*, 1888–1985) – ir salīdzinoši piemirsts, un viņa darbi vēl nav piedzīvojuši savu renesansi. Lai gan būtu jāteic, ka tiesību suverenitātes ideja tiesību teorijā un valstszinātnē šobrīd varētu būt tik aktuāla kā vēl nekad iepriekš.

Neliberālās demokrātijas aktualizējušas spriedzi starp politiku un tiesībām, valsts suverēno varu un tiesiskas valsts principiem.⁹ Pēc tiesiskas valsts idejas – cilvēka un dažādu mazākumu tiesību aizsardzības un varas padotības likumam un tiesībām – ziedu laikiem aizvadītā gadsimta deviņdesmitajos gados šajā gadsimtā var konstatēt zināmu regresu šajā jomā. Atkāpšanās no tiesiskas valsts principiem neliberālās demokrātijās tiek pamatotas ar suverēna gribu. Ja tautas vairākums politiski izlēmis kādu jautājumu, ne tiesības, ne kāds tiesību piemērotājs nevar stāties pretī suverēna gribai. Neliberālās demokrātijas pretstata tautas suverenitāti un tiesisku valsti, prioritāti piešķirot tautas suverenitātei.¹⁰

Patiešām, ja suverenitāte raksturo augstāko valsts varu, kurai ir tiesības uz pēdējo vārdu un galīgu valsts dzīves jautājumu izlemšanu, tad suverēns savā gribā nevar tikt ierobežots.

Vienlaikus – tiesiska valsts prasa respektēt mazākumu, katra cilvēka tiesības un nosaka valsts varas padotību likumam un tiesībām. Valsts vara ir padota likumam un tiesībām – tāda ir likuma varas, tiesiskas valsts loģika. Ikvienam valsts varas orgānam, arī suverēnam, tiesiskā valstī ir jāievēro likums un tiesības. Tādā ziņā tiesiskas valsts ideja ir izaicinājums klasiskai suverenitātes doktrīnai.

Pat Apvienotajā Karalistē, kur nepārprotami atzīts, ka nevis karalis ir likums, bet likums ir karalis,¹¹ līdz galam nav atrisināta pretruna starp parlamenta suverenitāti un likuma varu.¹² Ja parlaments kļūtu patvaļīgs un pārkāptu likuma varu, diez vai ir efektīvi līdzekļi suverēna savaldīšanai.

XX gadsimta sākumā profesors Hugo Krabe piedāvāja oriģinālu risinājumu šai problēmai. Viņš attīstīja ideju par tiesību suverenitāti.¹³

Hugo Krabe uzsvēra, ka valsts ir tiesībās balstīta kopība un līdz ar to tiesību uzdevums ir valsts varas ierobežošana, lai garantētu sabiedrības locekļu tiesības un brīvības. Modernā valstī suverenitāte vairs nav ekstra legāla, pāri tiesībām stāvoša

⁷ Stella G. Precursors of the Pure Theory of Law: Hugo Krabbe. In: *Legal Philosophy in the Twentieth Century: The Civil Law World. Tome 1: Language Areas*. Enrico Pattaro and Corrado Roversi (eds). Dordrecht: Springer Netherlands, 2016, pp. 65–71.

⁸ Dišlers K. Tautu pašnoteikšanās principa tiesiskais saturs. Rīga: Latvijas Universitāte, 1932, 80. lpp.

⁹ Plašāk sk.: Sajó A. *Ruling by Cheating: Governance in Illiberal Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2021.

¹⁰ *Ibid.*, pp. 119–123.

¹¹ Bingham T. *The Rule of Law*. London: Allen Lane, 2010, pp. 4–8.

¹² Plašāk sk.: Dicey A. W. *Introduction to the study of the Law of the Constitution*. London: Macmillan and Co, 1889.

¹³ Krabbe H. 1906.

vara, bet gan tiek atvasināta no spēkā esošajām tiesībām. Suverenitāte tiek ielikta tiesību ietvaros, nevis paliek ārpus un pāri tiesībām.

Tiesību suverenitātes ideja nozīmē, ka suverēns – valsts, kāds valsts varas orgāns vai tauta – vairs nav pāri tiesībām esošs un tiesības nosakošs. Hugo Krabes ieskatā, tieši pretēji – tiesiskā valstī spēkā esošās tiesības nosaka valsts varas leģitimitāti un robežas un visi valsts varas orgāni, arī tauta, ir padoti likumam un tiesībām.¹⁴

Faktiski Hugo Krabes ideja nozīmēja tiesiskās valsts nostiprināšanu, novēršot duālismu starp tiesisku valsti un suverēna varu. Viņš “nokritizē un atmet līdzšinējā valsts teorijā valdošo mācību par valsts varas juridisku neierobežotību, citiem vārdiem, mācību par valsts varas suverenitāti un nostāda tai pretim mācību par tiesību suverenitāti”.¹⁵ Patiešām, vairs neviens nav pāri likumam un tiesībām un visiem ir vienlīdz saistošas spēkā esošās tiesības. Pat monarham vai tautai kā suverēnam jāpakļaujas tiesiskās valsts prasībām. “Modernā jurisprudence un sevišķi valststiesību zinātne ir stādījusi par savu speciālo uzdevumu noskaidrot tiesību īsto dabu, celt tās pienācīgā godā, likt bezpersonisko tiesību varu personiskās valdnieka vai valsts (fiziskās vai juridiskās personas) varas vietā.”¹⁶

Tiesību suverenitātes ideja ir kritizēta. Ar to politiskajā teoloģijā cieņpilni polemizēja Karls Šmits. Viņš tiesību suverenitātē saskatīja problēmu, ka tiesības nevar pārvaldīt efektīvi izņēmuma apstākļos, proti, ārkārtējos gadījumus, kuri nav regulēti ar tiesību normām.¹⁷ Pats Karls Šmits par suverēnu uzskatīja to valsts varas orgānu, kurš var rīkoties izņēmuma apstākļos, kad tiesībās ir robs un tās klusē.¹⁸

Savukārt Latvijas Universitātes asociētais profesors Ivars Ījabs tiesību suverenitātē saskatījis faktisku suverenitātes nodošanu tiesību piemērotājiem. Tautas gribas un likumdevēja politiskā procesa nozīmīgumu atvietotu tiesību piemērošana tiesas spriešanā. “Beigu beigās ideja par konstitūciju kā suverēnu no jauna noved pie konkrētām personām. To, kas tieši rakstīts konstitūcijā, lemj orgāns, kas šo konstitūciju interpretē, proti, konstitucionālā tiesa.”¹⁹ Tādā ziņā viņam var piekrist, ka tiesības iztulko konstitūciju ir būtisks suverenitātes elements. Tas, kurš galīgi un saistoši iztulko konstitūciju, lielā mērā izlemj būtiskākos tiesiskās sistēmas jautājumus, tuvinoties Karla Šmita definētajam suverēnam.²⁰ Ar atsauci uz Grieķijas melnajiem pulkvežiem šādā kontekstā varētu būt konstruēta norāde uz sarkanajiem tiesnešiem konstitucionālajās tiesās.²¹

Vienlaikus vēsture apstiprina, ka konstitucionālās tiesas nekļūst visvarenas un tiesnešu valsts nav izveidojusies. Visiem, arī konstitucionālajām tiesām, ir

¹⁴ Krabbe H. *The Modern Idea of State*. Leiden: Martinus Nijhoff, 1922, pp. 34–44.

¹⁵ Dišlers K. 1932, 80. lpp.

¹⁶ Turpat, 75. lpp.

¹⁷ Schmitt C. *Political Theology*. Chicago and London: Chicago University Press, 1985, pp. 21–25.

¹⁸ *Ibid.*, pp. 5–9.

¹⁹ Ījabs I. 2017, 83. lpp.

²⁰ Pleps J. *Satversmes iztulkošana*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012, 52.–56. lpp.

²¹ Piemēram: Pleps J., Pastars E., Plakane I. *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 589.–598. lpp.

saistoša konstitūcija. Un tiesiskā valstī visi, arī konstitucionālās tiesas tiesneši, ir padoti likumam un tiesībām.²²

Hugo Krabes idejas būtība bijusi nevis suverenitātes atdošana tiesībām, bet gan tās kā politiska faktora likvidēšana tiesiskā valstī. Ar tiesību suverenitātes ideju tiek izslēgta atsevišķa valsts varas orgāna vai personas pretenzija kļūt par suverēnu. Tiesiskas valsts konsekvence ir reāla varas dalīšana starp dažādiem valsts varas orgāniem un viena varas centra neesamība. Nevienam nevar kļūt par karali, jo nevienam nav tik daudz varas. Savukārt pārējie valsts varas orgāni ir apveltīti ar pietiekamām pilnvarām, lai novērstu potenciālo varas uzurpāciju un tiesiskas valsts atcelšanu. Nevienam nav pāri citiem stāvošs, un neviena griba nav pāri likumam un tiesībām.

Idejas recepcija Latvijas tiesiskajā sistēmā

Hugo Krabes tiesību suverenitātes ideja pēc starpkaru perioda tiesību teorijā un valstszinātnē ir piemirsta. Tomēr pārsteidzošā kārtā tieši Latvijas tiesiskajā sistēmā ir notikusi spēcīga Hugo Krabes tiesību suverenitātes idejas recepcija. To noteikusi Latvijas Universitātes profesora Kārļa Dišlera (1878–1954) intelektuālā ietekme Latvijas tiesiskajā sistēmā. Hugo Krabes redzējums ļoti tuvu saskanēja ar paša Kārļa Dišlera tiesiskas valsts izpratni. Kārlis Dišlers norādes uz tiesību suverenitāti ietvēra savās mācību grāmatās,²³ un tiesību suverenitāte ar tiešu norādi uz Hugo Krabi joprojām tiek apgūta Latvijas konstitucionālajās tiesībās.²⁴

Kārlis Dišlers visos savos valststiesību darbos īpaši izcēla, ka moderna demokrātiska valsts ir tiesiska valsts.²⁵ Tas nozīmē, ka pati valsts, kā arī visi valsts varas orgāni ir padoti likumam un tiesībām. Tas bija Kārlim Dišleram principiāli svarīgi. “Lai valsts pilnīgi konsekventi varētu tikt atzīta par tiesisku, viņā nedrīkst būt neviena subjekta, kurš stāvētu pāri tiesībām, nedrīkst būt varas, kura nebūtu no likuma noteikta, tātad ar likumu saistīta, no likuma ierobežota. [...] augstākā vara valstī piederētu bezpersoniskām objektīvām tiesību normām, bet nevis kādam tiesību subjektam, vienalga, lai šis subjekts būtu fiziska vai juridiska persona.”²⁶ Kārlis Dišlers nepieļāva ideju, ka parlaments, prezidents vai tautas vairākums varētu kļūt patvaļīgi vai rīkoties pretēji likumam un tiesībām. Viņa izpratnē visa valsts varas darbība notika tiesiskas valsts principu ietvaros. “Ja demokrātiskā

²² Plašāk sk.: Osipova S. Tiesiska valsts vai “tiesnešu valsts”. Jurista Vārds, 2016, Nr. 27 (930), 12.–15. lpp.

²³ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: Tieslietu Ministrijas Vēstneša izdevums, 1925, 14.–15. lpp.; Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A. Gulbis, 1930, 25.–27. lpp.

²⁴ Sk. arī: Grigore-Bāra E., Kovaļevska A., Liepa L., Levits E., Mits M., Rezevska D., Rozenvalds J., Sniedzīte G. Satversmes 1. pants. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 188.–189. lpp.

²⁵ Piemēram: Dišlers K. 1925, 67. lpp.

²⁶ Turpat, 13.–14. lpp.

tiesiskā valstī runājam par tautai piederošo suverēno varu valsts iekšienē, tad jāsaprot, ka šī vara suverēna tikai idejā, bet ne praktikā, un arī ne teorijā viņa tāda vairs nav. Bet īstā, reālā suverēnā vara valstī pēc modernās valsts teorijas pieder tiesībām, objektīvām tiesību normām, likumiem, jo visi tiesību subjekti valstī ir padoti šiem likumiem un visi konkrētie valsts varas akti tiek izdoti uz likumu pamata un saskaņā ar likumiem.”²⁷

Kārlis Dišlers tiesiskas valsts ideju īpaši izvērtā savā doktora disertācijā par tautu pašnoteikšanās principa saturu.²⁸ Šajā darbā viņš pievērsis īpašu uzmanību valsts varas ierobežošanai ar tiesībām.²⁹ Šajā ziņā noderīga bija Hugo Krabes tiesību suverenitātes ideja,³⁰ kuru Kārlis Dišlers aplūkoja pēc tautas suverenitātes idejas³¹ ar uzsvāru, ka tieši tiesību suverenitāte atspoguļo jaunāko valststiesību attīstības tendenci. Tiesību suverenitātes ideja ļauj valsts varu izskaidrot un pamatot kā tiesisku parādību, kas pakārtota tiesību regulatīvajai iedarbībai.³²

Tiesību suverenitātes ideju savā praksē akceptēja arī Latvijas Senāts. Latvijas Senāta Apvienotā sapulce 1929. gada 15. marta spriedumā, skaidrojot jautājumu par suverēno valsts varas orgānu, nonāca pie secinājuma, ka Latvijas valsts iekārtā tāda nav, jo visi valsts varas orgāni ir padoti likumam un tiesībām. Tie “pēc Latvijas Republikas Satversmes būtības ir nevis ārpus likuma stāvoši (suverēni) orgāni, bet gan tie darbojas likuma (Satversmes) robežās un padoti likumam (Satversmei), kamdēļ tie uzskatāmi vienīgi par valsts varas augstākiem orgāniem, bet nevis par tādiem orgāniem, kuri stāvētu pāri tiesībām, kas nepieciešams elements suverēnās varas jēdzienam”.³³

Atbilstoši šim Latvijas Senāta skaidrojumam arī tauta, pilsoņu kopums, ir padota likumam un tiesībām. Savukārt attiecīgais secinājums Latvijas Senātam ļāva pievienoties moderno valststiesību atziņām, ka suverēnā vara Latvijā faktiski pieder likumam, respektīvi, tiesībām.³⁴ Latvijas Senāts atspoguļojis tiesiskai valstij atbilstošu suverenitātes izpratni, sasaistot visus valsts varas orgānus ar pienākumu ievērot likumu un tiesības. Latvijas Senāta secinājums, ka suverēnā vara pieder “likumam, resp., tiesībām”, bija loģiska konsekvence secinājumam, ka visi valsts varas orgāni ir padoti likumam un tiesībām. Proti, ja visi ir padoti likumam un tiesībām, tad neviens no valsts varas orgāniem vairs nav suverēns. Suverenitāte, atrašanās pāri visiem valsts varas orgāniem, ir tieši likumam un tiesībām.³⁵

²⁷ Piemēram: Dišlers K. 1925, 15. lpp.

²⁸ Dišlers K. 1932.

²⁹ Turpat, 40.–54. lpp.

³⁰ Turpat, 68.–83. lpp.

³¹ Turpat, 55.–68. lpp.

³² Turpat, 4. lpp.

³³ Latvijas Senāta Apvienotās sapulces 15.03.1929. spriedums. Grām.: Senāts lasa Satversmi. Satversme Senāta atziņās. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2022, 14. lpp.

³⁴ Turpat.

³⁵ Plašāk sk.: Priekulis J., Pleps J. Latvijas Senāta atziņas par Latvijas Republikas Satversmi: tiesu prakses apkopojums (1918–1940). Grām.: Senāts lasa Satversmi. Satversme Senāta atziņās. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2022, 14.–16. lpp.

Tiesību suverenitātes ideja neizslēdz tautas suverenitāti, jo tāda ir bijusi pašas tautas griba, veidojot demokrātisku tiesisku valsti.³⁶ Pašnoteicoties, proti, izveidojot demokrātisku tiesisku valsti un nosakot konstitūciju, tauta tajā sevi ir tiesiski pašierobežojusi. Kā norādījusi Satversmes tiesa, “jau pieņemot Satversmi, Latvijas tautas suverēnā griba tika izteikta Satversmes ievadā: “Latvijas tauta savā brīvi vēlēta Satversmes sapulcē ir nolēmusi sev šādu valsts Satversmi.” Tādējādi Satversmes ievads apliecina to, ka Latvijas tauta ir apņēmusies izmantot savu suverēno valsts varu tikai atbilstoši Satversmes normām un tajā noteiktajā kārtībā”.³⁷ Konstitūcija ir saistoša arī pašai tautai. Tauta var lemt tikai konstitūcijā noteiktajā kārtībā, par konstitūcijā pieļautajiem jautājumiem un ievērojot konstitūcijā noteiktos ierobežojumus. Referendums (tautas nobalsošana) un pilsoņu vairākuma gribas izteikums neatrodas ārpus likuma un tiesībām, bet ir tiesiski regulēta darbība. Kā paredz Latvijas Republikas Satversmes³⁸ 64. pants, likumdošanas tiesības tautai pieder Satversmē paredzētā kārtībā un apmēros.

Tiesību suverenitātes idejas ietekme Latvijas tiesiskajā sistēmā konstatējama vairākos līmeņos.

Pirmkārt, tiesiskas valsts princips ir fundamentāla Latvijas valstiskuma pamatvērtība,³⁹ kas nosaka valsts konstitucionālo identitāti.⁴⁰

Pat pēc 1934. gada 15. maija valsts apvērsuma, kad atcēla demokrātiju, parlamentārismu un pamattiesības, tiesiskas valsts ideja bija svarīga. Kārlis Dišlers tolaik rakstīja, ka autoritārā vadoņa valsts ir tiesiskas valsts augstāka forma.⁴¹ Tiesiskas valsts princips bija viens no Kārļa Ulmaņa autoritārā režīma pamatprincipiem.⁴² Tiesiska valsts jeb taisnības valsts, kā to tolaik devēja,⁴³ Kārlim Ulmanim personiski bija ļoti svarīga, jo viņš pats Latvijas Republikas proklamēšanas aktā 1918. gada 18. novembrī bija solījis, ka Latvija būs taisnības valsts.⁴⁴

³⁶ Plašāk sk.: Rezevska D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. 2. izd. Rīga: Daigas Rezevskas izdevums, 2015, 42.–44. lpp.

³⁷ Satversmes tiesas 12.02.2014. spriedums lietā Nr. 2013-05-01. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/192098-par-likuma-par-tautas-nobalsosanu-un-likumu-ierosinasanu-22panta-otra-teikuma-atbilstibu-latvijas-republikas-satversmes-1pantam> [aplūkots 04.12.2023.]. Sprieduma 11. punkts.

³⁸ Latvijas Republikas Satversme. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme> [aplūkots 04.12.2023.].

³⁹ Satversmes tiesas 07.04.2009. spriedums lietā Nr. 2008-35-01. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/190439-par-likuma-par-lisabonas-ligumu-ar-ko-groza-ligumu-par-eiropas-savienibu-un-eiropas-kopienas-dibinasanas-ligumu-atbilstibu-latvijas-republikas-satversmes-101pantam> [aplūkots 04.12.2023.]. Sprieduma 17. punkts.

⁴⁰ Plašāk sk.: Osipova S. Tiesiskums: politisks vai juridisks jēdziens? Grām.: Inovāciju juridiskais nodrošinājums. Latvijas Universitātes 70. konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 257.–267. lpp.

⁴¹ Dišlers K. Ievads administratīvo tiesību zinātnē. Administratīvo tiesību kursa vispārīgā daļa. Rīga: Latvijas Universitāte, 1938, 43.–44. lpp.

⁴² Plašāk sk.: Pleps J. Autoritāras valsts izpratne un pamatprincipi: Kārļa Ulmaņa režīms. Grām.: Tiesību efektīvas piemērošanas problemātika. Latvijas Universitātes 72. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 74.–75. lpp.

⁴³ Apsītis H. Tiesnesis (Dažas pārdomas). Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1938, Nr. 1, 956. lpp.

⁴⁴ Svinīga Latvijas neatkarības proklamēšana 18. novembrī 1918. gadā. Grām.: Latvijas Tautas padome. I. puse. Rīga: Satversmes sapulces izdevums, 1920, 9. lpp.

Otrkārt, tiesiskas valsts atjaunošana bija būtiska prasība Latvijas neatkarības idejas uzturēšanā pēc valsts okupācijas. Nacionālā pretošanās kustība abām okupācijas varām prasīja atjaunot demokrātiju, Satversmi un tiesisku valsti. Tā bija principiāla prasība. Kā rakstīja senators Mintauts Čakste, “visi grib redzēt nākotnes Latviju kā valsti, kurā valda likums un tiesības, un nevis “vadoņi un patvarības””.⁴⁵

Trimdas debatēs tieši Latvijas neatkarības idejas ideologs Miķelis Valters atgādināja par tiesību suverenitāti. “Šis valsts attīstības process augstāko pakāpi sasniedzis modernā tiesiskā valstī, kurā cilvēka personīgās varas vietā stājas bezpersonīga tiesību vara. [...] M. Valtera doma par valsti ir doma par tiesisku valsti, kurā valda tiesību un nevis atsevišķu cilvēku vara. Pati valsts vara balstās uz tiesībām un bezpersonificējas, sadaloties starp valsts institūcijām. Katra valsts institūcija, sākot ar visaugstāko un beidzot ar vizzemāko, balstās uz un ir padota tiesībām.”⁴⁶

Treškārt, pēc neatkarības atjaunošanas tiesiskas valsts ideja ir pašsaprotama Latvijas tiesiskās sistēmas aksioma.⁴⁷ Latvijas tiesiskajā sistēmā ir atzīta valsts varas padotība ne tikai likumam, bet arī tiesībām. Demokrātiskas tiesiskas valsts vispārējie tiesību principi ir Latvijas tiesiskas sistēmas pamats un vienlaikus īstas tiesību normas ar augstāko juridisko spēku, kas vienlīdzīgi ierobežo kā likumdevēju, tā tiesību piemērotāju.⁴⁸ Likumdevēja tiesības var būt spēkā un iedarbīgas tiktāl, ciktāl tās ir taisnīgas un atbilstošas vispārējiem tiesību principiem.

Šie Latvijas tiesiskās sistēmas pamatpostulāti faktiski norāda uz Hugo Krabes tiesību suverenitātes ideju – likumdevējs un pat pilsoņu kopums, tauta, nav ārpus likuma un tiesībām un nevar kļūt tirānisks. Tiesību piemērotāji kontrolē un nodrošina visu likumu atbilstību Satversmei. Kā Satversmes tiesa atzinusi, neviena konstitucionālā institūcija, arī tauta pati, realizējot sev piešķirtās pilnvaras, nav tiesīga pārkāpt Satversmi.⁴⁹

Latvijas pilsoņu kopums, tauta, referendumā (tautas nobalsošanā) nevar lemt pretēji likumam un tiesībām un ignorēt tiesiskas valsts principu prasības. Ja tiesiskas valsts principi tiek pārkāpti, nav šķēršļu pārbaudīt šāda likuma konstitucionalitāti un to atzīt par Satversmei neatbilstošu. Kā Satversmes tiesa norādījusi, Latvijas valsts balstās uz noteiktām pamatvērtībām, kuras nevar aizskart un ir pienākums garantēt. Starp šīm pamatvērtībām ir pamattiesības un pamatbrīvības, demokrātija, valsts un tautas suverenitāte, varas dalīšana un tiesību vara (tiesiska valsts).⁵⁰ Līdz ar to likums un tiesības ir saistošas ikvienai valsts varas

⁴⁵ M. Č. [Čakste M.] Sūtnis Dr. M. Valters apmeklēja Zviedriju. Latvju Ziņas, 1949, Nr. 57, 1. lpp.

⁴⁶ Turpat.

⁴⁷ Plašāk sk.: Endziņš A. 2022, 72.–73. lpp.

⁴⁸ Plašāk sk.: Rezevska D. 2015.

⁴⁹ Satversmes tiesas 19.12.2012. lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2012-03-01. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/253569-par-tiesvedibas-izbeigšanu-lieta-nr-2012-03-01> [aplūkots 04.12.2023.]. Lēmuma 18.3. punkts.

⁵⁰ Satversmes tiesas 07.04.2009. spriedums lietā Nr. 2008-35-01. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/190439-par-likuma-par-lisabonas-ligumu-ar-ko-groza-ligumu-par-eiropas-savienibu-un-eiropas-kopienas-dibinasanas-ligumu-atbilstibu-latvijas-republikas-satversmes-101pantam> [aplūkots 04.12.2023.]. Sprieduma 17. punkts.

institūcijai, kā to atzinusi Satversmes tiesa, arī likumdevējam pašam – kā Saeimai, tā arī tautai, Latvijas pilsoņu kopumam.⁵¹

Kopsavilkums

1. Tiesiskas valsts princips prasa visas valsts varas orgānu, arī tautas pašas kā suverēna, padotību likumam un tiesībām.
2. Tiesiskā valstī arī suverēns nav ārpus un pāri likumam un tiesībām, bet pastāv demokrātiskas tiesiskas valsts vispārējo tiesību principu un konstitūcijas ietvaros.
3. Jebkurš politisks suverēns vairs nav suverēns tiesiskā valstī, jo ir padots likumam un tiesībām. Demokrātiskā tiesiskā valstī tautas suverenitāte transformējas tiesību suverenitātē, tautai kā suverēnam sevi saistot ar tiesiskas valsts principu.

BIBLIOGRĀFIJA

Literatūra

1. Apsītis H. Tiesnesis (Dažas pārdomas). Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1938, Nr. 1.
2. Bingham T. The Rule of Law. London: Allen Lane, 2010.
3. Dicey A. W. Introduction to the study of the Law of the Constitution. London: Macmillan and Co, 1889.
4. Dišlers K. Ievads administratīvo tiesību zinātnē. Administratīvo tiesību kursa vispārīgā daļa. Rīga: Latvijas Universitāte, 1938.
5. Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A. Gulbis, 1930.
6. Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: Tieslietu Ministrijas Vēstneša izdevums, 1925.
7. Dišlers K. Tautu pašnoteikšanās principa tiesiskais saturs. Rīga: Latvijas Universitāte, 1932.
8. Endziņš A. Tiesiska valsts. Jurista Vārds, 2022, Nr. 7 (1221).
9. Grigore-Bāra E., Kovaļevska A., Liepa L., Levits E., Mits M., Rezevska D., Rozenvalds J., Sniedzīte G. Satversmes 1. pants. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014.
10. Ījabs I. Politikas teorija: pirmie soļi. Rīga: Lasītava, 2017.
11. Krabbe H. Die Lehre der Rechtssouveranitat. Beitrag zur Staatslehre. Groningen: Verlag von J. B. Wolters, 1906.
12. Krabbe H. The Modern Idea of State. Leiden: Martinus Nijhoff, 1922.

⁵¹ Satversmes tiesas 01.10.1999. spriedums lietā Nr. 03-05(99). Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/16157-par-saeimas-1999-gada-29-aprila-lemuma-par-telekomunikaciju-tarifu-padomi-1-punkta-un-4-punkta-atbilstibu-latvijas-republikas-satversmes-1-un-57-pantam-un-citiem-likumiem> [aplūkots 04.12.2023.]. Secinājumu daļas 1. punkts.

13. Linde A. Tiesiskās apziņas izkopšana armijā. Militārais apskats, 1932, Nr. 1.
14. M. Č. [Čakste M.] Sūtņis Dr. M. Valters apmeklēja Zviedriju. Latvju Ziņas, 1949, Nr. 57.
15. Osipova S. Tiesiska valsts vai "tiesnešu valsts". Jurista Vārds, 2016, Nr. 27 (930).
16. Osipova S. Tiesiskums: politisks vai juridisks jēdziens? Grām.: Inovāciju juridiskais nodrošinājums. Latvijas Universitātes 70. konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012.
17. Pleps J. Autoritāras valsts izpratne un pamatprincipi: Kārļa Ulmaņa režīms. Grām.: Tiesību efektīvas piemērošanas problemātika. Latvijas Universitātes 72. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014.
18. Pleps J. Satversmes iztulkošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012.
19. Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004.
20. Priekulis J., Pleps J. Latvijas Senāta atziņas par Latvijas Republikas Satversmi: tiesu prakses apkopojums (1918–1940). Grām.: Senāts lasa Satversmi. Satversme Senāta atziņās. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2022.
21. Rezevska D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. 2. izd. Rīga: Daigas Rezevska izdevums, 2015.
22. Sajó A. Ruling by Cheating: Governance in Illiberal Democracy. Cambridge: Cambridge University Press, 2021.
23. Schmitt C. Political Theology. Chicago and London: Chicago University Press, 1985.
24. Sieyès E. J. What is the Third Estate? In: Sieyès E. Political Writings. Including the Debate between Sieyès and Tom Paine in 1791. Indianapolis, Cambridge: Hackett Publishing Company, Inc., 2003.
25. Stella G. Precursors of the Pure Theory of Law: Hugo Krabbe. In: Legal Philosophy in the Twentieth Century: The Civil Law World. Tome 1: Language Areas. Enrico Pattaro and Corrado Roversi (eds). Dordrecht: Springer Netherlands, 2016.

Normatīvie akti

26. Latvijas Republikas Satversme. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme> [aplūkots 04.12.2023.].

Tiesu prakse

27. Latvijas Senāta Apvienotās sapulces 15.03.1929. spriedums. Grām.: Senāts lasa Satversmi. Satversme Senāta atziņās. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2022.
28. Satversmes tiesas 01.10.1999. spriedums lietā Nr. 03-05(99). Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/16157-par-saeimas-1999-gada-29-aprila-lemuma-par-telekomunikaciju-tarifupadomi-1-punkta-un-4-punkta-atbilstibu-latvijas-republikas-satversmes-1-un-57-pantam-un-citiem-likumiem> [aplūkots 04.12.2023.].
29. Satversmes tiesas 07.04.2009. spriedums lietā Nr. 2008-35-01. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/190439-par-likuma-par-lisabonas-ligumu-ar-ko-groza-ligumu-par-eiropas-savienibu-un-eiropas-kopienas-dibinasanas-ligumu-atbilstibu-latvijas-republikas-satversmes-101pantam> [aplūkots 04.12.2023.].
30. Satversmes tiesas 19.12.2012. lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2012-03-01. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/253569-par-tiesvedibas-izbeigsanu-lieta-nr-2012-03-01> [aplūkots 04.12.2023.].

31. Satversmes tiesas 12.02.2014. spriedums lietā Nr. 2013-05-01. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/192098-par-likuma-par-tautas-nobalsosanu-un-likumu-ierosinasanu-22panta-otra-teikuma-atbilstibu-latvijas-republikas-satversmes-1pantam> [aplūkots 04.12.2023.].

Citi materiāli

32. Svinīga Latvijas neatkarības proklamēšana 18. novembrī 1918. gadā. Grām.: Latvijas Tautas padome. I. puse. Rīga: Satversmes sapulces izdevums, 1920.
33. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) Report on the Rule of Law, adopted 25–26 March 2011. Pieejams: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-e) [aplūkots 04.12.2023.].